

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПИТАНЬ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Горшкова О.Г.,
тел. 222-25-81

За останні роки проблеми виховання підростаючого покоління зазнали складних змін – то вони вдавалися до забуття, то, зусиллями педагогів і суспільства, стали нарешті відроджуватися. Унікальні дослідження, праці відомих учених, педагогів, психологів, соціологів, філософів, створення наукових шкіл, моделей освітнього процесу, різноманітних педагогічних практик у навчальних закладах всіх типів і видів стосувалися виховання. Підтвердженням цього є *стратегічне завдання освіти* – випереджати запити суспільства, конструювати виховні системи так, щоб особистість дитини отримувала запас моральних, інтелектуальних, громадянських сил, які необхідні не тільки для того, щоб адаптуватися, «вписатися» в сьогоденні ринкові відносини, але й активно діяти в умовах, які постійно змінюються, спрямовуючи їх на користь суспільства.

Реалізація Програми розвитку освіти Запорізької області на 2013 -2017 роки та обласного проекту «Громадянин» підтвердили наявність життєдіяльних концептуальних основ виховання, перевірених часом. Визначені в них цільові орієнтири, теоретико-методологічні та ціннісні підстави, пріоритетні напрямки розвитку сприяли підвищенню статусу виховання в закладах освіти області.

Ось чому у рамках реалізації Програми та Проекту визначився один із пріоритетних напрямків організації виховної діяльності – ***розвиток варіативних виховних систем***. У 2013 -2014 н.р. буде започаткований кафедрою теорії та методики виховання КЗ «ЗОШПО» ЗОР разом із Департаментом освіти і науки, молоді та спорту Запорізької обласної державної адміністрації обласний конкурс виховних систем закладів освіти різних типів, який сприятиме посиленню уваги органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, директорів навчальних закладів, закладів культури, охорони здоров'я та спорту, науковців і практичних педагогічних працівників, батьківської спільноти до проблем виховання.

Для створення виховної системи ключовим нормативним документом у сфері освітньої політики щодо виховання є наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243, яким затверджено «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладах України». Програма розрахована на весь період виховної діяльності з учнями конкретного класу з урахуванням вікових, індивідуальних та психолого-педагогічних особливостей учнів (для роботи з учнями 1-4, 5-9 та 10-11 класів). Метою «Основних орієнтирів виховання» є створення цілісної моделі виховної системи на основі громадянських та загальнолюдських цінностей – ціннісне ставлення до:

- себе;
- сім'ї, родини, людей;
- суспільства і держави;

- праці;
- природи;
- культури і мистецтва.

Можливе створення та запровадження наступних моделей виховання:

- «Я – школяр, я – громадянин».
- «Життєтворчий потенціал учнівського самоврядування».
- «Учень, як особистість».
- «Школа життєтворчості».
- «Школа духовності і доброчинності».
- «Від ідеї – до успіху». «Школа як центр розвитку громади».
- «Проектуємо особистість разом».
- «Соціально адаптована громадсько-активна школа».
- «Школа творчості».
- «Школа родинного виховання».
- «Виховуємо разом».

Оцінюючи діяльність навчальних закладів області різного типу у сфері виховання, можемо зазначити, що ними визначено провідні детермінанти дитиноцентризму, людиноцентризму в освіті, у руслі яких розглянутий і обговорений проект Концепції громадянського виховання (розроблений Інститутом інноваційних технологій), запроваджено Концепцію компетентнісного підходу до виховання та розвитку дитини (розроблену Національною академією педагогічних наук України). Зокрема, обґрунтовано запровадження ключових понять сучасної педагогіки – *виховання, виховна система, система виховної роботи, компетентність, кваліфікація, громадянин, громадянське суспільство*, а також *синергетичні засади* педагогічних впливів на особистість з метою розвитку її творчих можливостей, чому приділяється особлива увага (Указ Президента України від 28 грудня 2012 року «Про проведення у 2013 році в Україні Року дитячої творчості»).

Упроваджено педагогічні технології (особистісно-діяльнісні, розвиваючі, тьюторства, фасилітаторства, волонтерства, мультимедійні, які сприяють підвищенню культури взаємодії молодого людини з віртуальним інформаційним світом, і медіаційних, для забезпечення психічного здоров'я учнів у сучасних суперечливих умовах суспільного розвитку) формування активної й відповідальної, демократичної й патріотичної людини – громадянина України, Європи, світу, прищеплення європейських цінностей, культури екологічної поведінки.

Водночас, зосереджуємо увагу на підвищенні рівня превентивної роботи. Превентивне виховання забезпечується на законодавчому рівні Законом України від 26.04.2001 № 2402-III «Про охорону дитинства»; Законом України від 21.06.2001 № 2558-III «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»; Постановою Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 р. «Про затвердження Державної цільової соціальної програми зменшення шкідливого впливу тютюну на здоров'я населення на період до 2012 року»,

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.11. 2010 р. № 2140 «Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки», Постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2012 р. № 350 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року», Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209 «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року».

Акцентуємо увагу, що пріоритетними при створенні виховної системи мають бути:

- упровадження просвітницької діяльності, спрямованої на формування негативного ставлення до протиправних діянь: проведення тижнів правових знань; використання інтерактивних педагогічних технологій, зокрема, ділові та рольові ігри, моделювання життєвих ситуацій, суспільних процесів та процедур, дискусії, робота в малих групах на уроках правознавства та в позакласній діяльності; впровадження шкільного самоврядування в начально-виховний процес;

- ужиття заходів, спрямованих на підвищення моральності в суспільстві, правової культури громадян, утвердження здорового способу життя, запобігання проявам екстремізму, расової та релігійної нетерпимості: впровадження педагогіки розуміння, педагогіки підтримки між усіма учасниками навчально-виховного процесу та перетворення навчальних закладів на зразок демократичного правового простору й позитивного мікроклімату;

- здійснення моніторингу ризиків виникнення всіх форм насильства серед дітей та учнівської молоді, визначення причин тривожності та агресивності; розробка індивідуальних програм психолого-педагогічного супроводу учнів «групи ризику»; залучення учнів, схильних до девіантної поведінки, до участі в «Шкільній медіації», «Школі конфліктології» тощо; проведення керівниками навчальних закладів аналізу виконання «Правил внутрішнього розпорядку », «Кодексу честі» та доповнення їх на предмет заборони принесення до навчального закладу вогнепальної, холодної зброї, алкогольних і тютюнових виробів, наркотичних засобів, порнографічної продукції;

- запровадження конкретних санкцій з боку керівництва навчальних закладів та учнівської і батьківської громадськості до порушників встановлених правил;

- розгляд питань з профілактики правопорушень на колегіях, нарадах управлінь/відділів освіти, директорів навчальних закладів, семінарах заступників директорів з виховної роботи, засіданнях «круглих столів», серпневих педагогічних конференціях, координаційних радах з соціального захисту і профілактики

правопорушень; забезпечення ефективного функціонування психологічної служби системи освіти;

- розроблення карти психолого-педагогічного супроводу дитини, котра схильна до прояву девіантної, делінквентної поведінки, запровадження її (карти) у якості обов'язкової документації практичного психолога та соціального педагога, класного керівника;

- узагальнення і поширення досвіду роботи щодо проведення корекційної роботи практичного психолога, соціального педагога та класного керівника з дітьми з девіантною і делінквентною поведінкою;

- оформлення у навчальних закладах куточків із прав дитини та розміщення в них даних про організації, до яких можна звернутися з приводу порушення прав дитини;

- проведення спільно із правоохоронними органами педагогічного «всеобучу» батьків та лекторіїв на правову тематику для батьків, надання їм теоретичних знань та практичних навичок, спрямованих на встановлення нормального сімейного мікроклімату, налагодження взаємин між батьками й дітьми, батьками і вчителями; виконання вимог Законів України «Про освіту» у частині забезпечення конституційного права дітей на здобуття повної загальної середньої освіти;

- відпрацювання алгоритму взаємодії представників системи освіти з органами і службами, до компетенції яких належать функції роботи зі вказаною категорією дітей, у випадках скоєння правопорушення (злочину) дитиною.

Не дивлячись на те, що Урядом, Міністерством освіти і науки вживаються заходи щодо профілактики жорстокості та насильства в дитячому середовищі, зокрема, затверджений наказом від 30.12.2010 № 1312 “План заходів щодо реалізації Національної кампанії “Стоп насильству” на період до 2015 року ”, проблема залишається нагальною. Корисними для фахівців з профілактики насильства щодо неповнолітніх будуть матеріали навчально-методичного посібника «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі» (авт. М. Е. Ясеновська, Є. В. Дубровська), які схвалені для використання у загальноосвітніх навчальних закладах науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Посібник присвячений актуальній проблемі попередження і подолання насильства щодо неповнолітніх у школі та поданий у формі тренінгового курсу, який складається із восьми модулів, розрахованих на всіх учасників навчально-виховного процесу.

Оскільки Україна на законодавчому рівні визнала важливість утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави, а засади державної політики щодо створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства визначено Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту»,

Указом Президента України від 25 січня 2012 року № 32/2012 «Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні», від 24 березня 2012 року № 212/2012 «Про стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні», Міністерством підготовлено основні напрямки діяльності запровадження громадянської освіти і виховання в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів у методичних рекомендаціях з громадянської освіти та виховання у навчальних закладах у 2012/2013 навчальному році (лист від 09.08.2012 № 1/9-557), на які необхідно спиратися при створенні виховної системи школи. Щодо виховання сучасного громадянина в полікультурному середовищі засобами позакласної роботи, доцільно використати методичні рекомендації Міністерства, які надіслані листом від 27.07.2012 № 1/9-530.

Особливої уваги потребують питання тісної співпраці школи та сім'ї. Тому нагальною потребою часу є систематична й послідовна педагогізація батьківської громадськості, оскільки члени сім'ї є першими вихователями дитини. Класному керівнику необхідно створити «Паспорт сім'ї», у якому висвітлювати наступні дані: склад сім'ї, побутові умови, морально-психологічний клімат, соціальну орієнтацію, загальну культуру, забезпечення єдності вимог до дитини усіх членів сім'ї; характер спілкування батьків із дитиною; єдність сімейних інтересів.

Метою навчального закладу має бути здійснення такої політики, при якій батьки відчуватимуть свою визначальну роль у справах учнівського та педагогічного колективів. Сприяти виконанню цієї мети може проект Концепції галузевої програми сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2013- 2022 роки, розроблений Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти, що містить основні положення, які стосуються підготовки молоді до щасливого подружнього життя та формування відповідального батьківства, і пройшов громадське обговорення. Зауважуємо, що науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комплекс навчальних програм сімейного виховання «Сімейні цінності» для учнів 8-9 класів за рахунок годин варіативної складової навчальних планів (авт. О. В. Мельник, Т. В. Кравченко, Л. В. Канішевська, Г. Г. Ковганич, В. І. Кириченко).

Творчий педагог виховає творчу особистість. Саме тому приділяється велика увага зростанню педагогічної майстерності заступника директора з виховної роботи (на жаль, у більшості навчальних закладів ставка їх зменшується або зовсім скасовується), педагога – організатора, класного керівника, вихователя через проходження курсів підвищення кваліфікації, участь у конкурсах «Класний керівник року» (проходить через кожні три роки), Всеукраїнських і Міжнародних виставках та Всеукраїнському конкурсі «Парк педагогічної майстерності» (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20.06.орчу 2011 № 596, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 13.07.2011 за № 857/19595).

Завдання конкурсу :

- виявлення та підтримка талановитих педагогічних працівників закладів освіти;
- поширення кращого досвіду роботи щодо створення системи виховання в закладах;
- створення інформаційного банку даних кращого педагогічного досвіду роботи педагогічних колективів.

Конкурс проходить за номінаціями «Галерея інноваційного пошуку», «Майстерня професійного самовдосконалення» та «Галерея дозвілля».

Зазначаємо, що:

- 3-й етап - 2013 рік - проводитиметься за участю вчителів, які викладають предмети освітніх галузей: естетична культура, здоров'я і фізична культура, технології, класних керівників та заступників директорів із виховної роботи;
- 4-й етап - 2014 рік - проводитиметься за участю керівників гуртків, секцій, педагогів-організаторів, батьків або осіб, що їх замінюють;
- 5-й етап - 2015 рік - проводитиметься за участю директорів закладів.

Отже, *починаючи планування виховної роботи*, заступник директора з виховної роботи, педагог – організатор, класний керівник повинні:

- ознайомитися з державними документами, які визначають завдання освіти на сучасному етапі та річним планом роботи закладу;
- вивчити методичну і педагогічну літературу, яка висвітлює питання планування різних розділів виховної роботи, перспективний педагогічний досвід із питань раціонального планування виховної діяльності, пропозиції активу класу, окремих вихованців, учителів, батьків;
- дати аналіз виховної роботи за минулий рік, який включає оцінку рівня вихованості кожної дитини і рівня розвитку дитячого колективу;
- визначити основні завдання виховання на поточний період, види діяльності і форми роботи з вихованцями;
- співвіднести заплановане з діяльністю вчителів - предметників, практичного психолога, соціального педагога, педагога-організатора, з дитячим самоврядуванням, батьками, працівниками громадських установ та служб;
- розробити виховну систему або модель, враховуючи результати психолого-педагогічної діагностики вихованців та їхні інтереси;
- оформити робочу документацію.

Для створення моніторингу ефективності виховного процесу навчального закладу надаємо приблизні критерії його оцінювання:

Ефективність виховання — співвідношення між метою виховання і результатами, досягнутими у процесі формування особистості, соціальних груп. Для оцінювання результатів виховного процесу необхідно мати чітке

уявлення про визначення рівнів вихованості учнів, їхньої свідомості, поведінки; вміння бачити зміни в їх поведінці у результаті виховних впливів; обирати найефективніші форми і методи виховання. Без цього неможливо об'єктивно оцінити ефективність та якість виховної роботи, її впливу на колектив, кожного учня зокрема. Складність процесу виховання зумовлена тим, що результати його не завжди помітні відразу. Тільки з часом можна судити про результативність виховного впливу педагога, що виявляється у вихованості дітей.

Вихованість — комплексна характеристика особистості, враховує наявність і рівень сформованості в неї суспільно значущих якостей. Серцевина вихованості — моральні якості (рівень набутого морального досвіду, моральної зрілості).

Результати процесу виховання різні, оскільки залежать від індивідуальних особливостей вихованців, їх ставлення до навколишнього світу, виховних впливів, однолітків, батьків, педагогів.

Критерієм вихованості кожної особистості є не лише знання законів, правил, норм поведінки, а конкретні дії відповідно до визнаних норм і правил. Такі критерії не можуть бути універсальними, бо в кожному конкретному соціальному середовищі є свої норми і правила, а отже, і показники вихованості людини. При цьому слід враховувати вік, рівень соціального досвіду людини тощо. Критерії вихованості - ознаки, за допомогою яких роблять висновок про рівень вихованості людини, оцінюють результати виховного впливу.

Рівень вихованості - ступінь сформованості в учня відповідно до вікових можливостей найважливіших якостей особистості, які є показниками вихованості.

Рекомендації методичним службам області:

Провести організаційно - методичні наради, семінари (конференції) районів (міст), де розглянути питання:

- науково-методичного забезпечення компетентних практичних дій педагогів щодо створення виховного середовища та виховного простору для особистісного розвитку учнів та молоді;
- моделювання виховних систем у навчальних закладах, оновлення реєстру моделей виховних систем навчальних закладів району(міста);
- активізації краєзнавчо-виховної діяльності в навчальних закладах району (міста), запровадження її різноманітних форм – походів, пошукових експедицій, зльотів, конкурсів, туристсько-краєзнавчих таборів, змагань, конференцій в районі (місті);
- узагальнення досвіду шкіл із питань використання проектно-програмних технологій та методичного супроводу діяльності організаторів виховного процесу.